

Pautes per a l'anàlisi de textos poètics ¹

Per a reeixir en el comentari d'un text poètic només es fa convenient seguir algun criteri que ens permeti d'anar construint sentit —reconstruir mitjançant lectures reiterades el sentit cabal— d'un text que té com a especificitat genèrica, com a emblemes de sa expressió, la sobreproducció deliberada de sentit a diversos nivells: de la cadena fònica (la música, els ritmes...) a la constel·lació de suggeriments i relacions significatives que, a allò anomenat *subtext* o *reretext*, produeixen la col·lisió o una imposada distensió entre mots i els seus espectres de significació.

Un cop, idò, hem emprès les tasques de descripció externa, l'estructura de significat envers un nucli mínim denominador esdevindrà tan més visible com capaços serem d'esbrinar l'arbre intern de relacions establertes dins la ficció que proposa el text. Per això, el seguiment d'unes pautes d'indagació (a l'esquema, pròpiament a partir de la cinquena) permet, si més no, certa garantia de capteniment sensat en l'experiència d'interpretació.

Poema	Títol del poema referit. Localització: context i paratext
Notes lèxiques	Inscripció termes/mots de lliçó confusa
Mètrica	Notes sobre la forma mètrica, ritme i estrofisme
Recursos lingüístics	Apunts sobre la incidència de figures literàries
Veu narrativa (subjecte poètic)	Estructura de recepció: Veu(s) del text
Narratori	Estructura recepció: destinatari
Assumpte	Matèria de la qual tracta el text
Anècdota	Motius en expressió històrica
Tema	Nucli d'organització de continguts
Motius	Subtemes, desviacions temàtiques, digressions
Motius dominants	Leitmotiv
Estructura textual	Dinàmica i projecció de significat
Simbologies	Símbol(s) i explicitacions simbòliques
Referents	Referències, fonts i citacions
Sentit del títol	Convergens de sentit i/o claus d'interpretació

¹ CD: \Literatura\Literatura i anàlisi de text: **Pautes per a l'anàlisi de textos poètics**

Un acostament possible a un text poètic²

Un dia com aquest³

Fa hores que volta amunt i avall
engabiat a la pròpia cambra.
Voldria saber amb quines paraules
poder escriure aquell record,
però li costa tant trobar-les
que duu esquinçats un munt de fulls.
Ara s'atura arran de la finestra
i encén un cigarret.
És estiu, la tarda és xafogosa
i li arriba l'aldarull i els xiscles del carrer.
Potser fou un dia com aquest
que començà allò que l'ha dut
on ara es troba: a una cambra sola.
Potser fou un dia com aquest
que començà allò que el manté
pertorbadorament viu: el seu record.
Fins les olors semblen les mateixes.
I torna a seure i a lluitar amb les paraules
i és gairebé com si la tingués al costat,
com si la sentís riure entre els llençols.
I a mesura que escriu i la recobra
sap que la tarda s'esllavissa,
que aquest dia i aquell,
quan acabi la nit que ara s'inicia,
tindran una mateixa fi, inexorable.

1. L'acostament al context

Francesc Parcerisas (Begues, Baix Llobregat, 1944) és poeta, traductor i crític. Professor de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona, de la qual ha estat vicedirector i cap del Departament de Traducció. Com a poeta, ha estat guardonat amb el premi Carles Riba, 1966, per *Homes que es banyen*; el premis de la Crítica de poesia catalana, 1983 i de Literatura Catalana de la Generalitat de Catalunya, 1984, per *L'edat d'or*, el premi Ciutat de Barcelona de poesia, 1992, per *Focs d'octubre* i el premi Lletra d'or, 1992, per *Triomf del present*. Posteriorment ha publicat

² Segons model de Josep Maria Roquer, extret de:
http://www.uoc.edu/in3/hermeneia/exemples/ROQUER_web/interpretacionsparcerisas.htm

³ Extret de PARCERISAS, Francesc. *L'edat d'or*. Barcelona: Quaderns Crema ("Poesia dels Quaderns Crema"; 9), 1983, pàg. 19.

encara dos reculls més: *Natura morta am nens* (2000) i *Dos dies més de sud* (2006). Com a traductor, ha estat reconegut amb el premi de la Crítica Serra d'Or de traducció poètica, 1992, per *La llanterna de l'arc*, de Seamus Heaney i amb el premi Cavall Verd-Rafael Jaume de traducció poètica, 2001, per *Un esborrany de XXX Cantos*, d'Ezra Pound. També és el traductor de *El Senyor dels Anells*, de J.R.R. Tolkien. Col·laborador en revistes culturals i literàries, va aplegar alguns dels articles al recull crític *L'objecte immediat*. Ha estat president de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i n'és membre de la Comissió Consultiva. És director de la Institució de les Lletres Catalanes.

2. L'acostament al text

Poema	De què parla	Estrofisme	Punt de vista	Sintaxi	Figures
		Versificació Ritme	Localització Temps	To de veu	Lèxic
"Un dia com aquest"	De l'obsessió del record i la força d'evocació de l'escriptura que tanmateix, com tot, és fugissera.	Una única estrofa lliure, amb molta musicalitat, però sense seguir cap patró mètric tradicional.	Teatralització del jo: ús de la tercera persona. Alternança del temps present amb el passat. El poema s'ubica en una habitació amb vistes al carrer.	Poema de tall narratiu, de sintaxi clarament paratàctica: hi trobem en 9 ocasions l'ús del nexa <i>i</i> . El to del poeta és primer melangiós i pertorbat; després esdevé lúcida.	Metàfores: <i>gàbia</i> Anàfora: <i>potser fou un dia com aquest.</i> Lèxic senzill. Personificació: lluita amb les paraules. Epifonema: To sentenciós final.

2. Eines d'acostament

GLOSSARI DE TERMES CRÍTICS ⁴

Alexandrí: Vers de dotze síl·labes. El més comú és format per dos hemistiquis de sis síl·labes, amb cesura, per tant, després de la sisena. L'alexandrí presenta també altres agrupacions sil·làbiques (4+4+4; 4+8; 8+4 o d'altres) marcades per un tall després d'un mot agut. D'origen francès i àmplia tradició a la lírica catalana, és un vers que s'ha utilitzat especialment a la poesia narrativa i presta al poema un to solemne i emfàtic.

Al·legoria: Descripció o narració que comporta, amb igual coherència, un sentit figuratiu i un sentit estrictament conceptual. Cadascun dels elements que constitueixen la

⁴ GALVE, Ruth, "Glossari de termes crítics [revisat i millorat]". In: *Els fruits saborosos*, de Josep Carner. Barcelona : Editorial Casals (« Guia de lectura » ; 4), 1997, pàgs. 190-196.

relació al·legòrica té en l'ordre figuratiu una funció referencial, mentre que en l'ordre intel·lectual comporta una especificació de la idea que vol expressar. Només la lectura que és conscient de la idea a què remet l'objecte es pot considerar completa, però els elements figuratius de l'al·legoria són igualment essencials perquè els conceptes guanyen així la càrrega sensorial i afectiva de l'experiència humana implícita en la figuració.

Al·literació: Figura de dicció que consisteix a repetir un mateix so a curts intervals. Quan no té una funció estètica, s'anomena cacofonia i esdevé un soroll que dificulta la percepció del sentit. Per això el seu **ús** literari força una lectura no referencial del text.

Analogia: Similitud establerta per la imaginació entre coses diverses i que en revelar el que comparteixen, centra l'atenció en algun aspecte preferent del que són. L'analogia permet de conèixer o al·ludir més completament una realitat en la referència a una altra que la complementa amb una part de les seves pròpies característiques. L'analogia és a la base del símil, la comparació, el símbol, la metàfora o l'al·legoria (analogia semàntica) i de la rima, l'assonància o l'al·literació (analogia sonora).

Antítesi: Recurs retòric consistent a contraposar simètricament objectes, pensaments o persones de sentit contrari.

Apariat: Estrofa de dos versos que rimen entre ells. Pel seu ús, té un aire preferentment sentenciós i popular.

Arquetipus: Model ideal o patró original. S'aplica generalment al personatge, objecte o situació caracteritzats pels elements que configuren la seva identitat més genèrica i pròpia de l'espècie a què pertanyen. Especialment si respon als trets originaris —no als particulars— de la naturalesa humana i són comuns, per tant, a èpoques i cultures molt diverses. La crítica arquetípica, per influència de Yung, compara expressions culturals diverses i identifica els models comuns.

Art menor. Vers de fins a vuit síl·labes. N'hi ha sense cesura (de quatre a vuit síl·labes) i amb cesura (només els de vuit).

Assumpte: Fet o situació que constitueix el nucli d'una narració i del qual la trama argumental és el desenvolupament complet. A vegades l'assumpte procedeix de la realitat històrica, a vegades de la tradició literària i a vegades de l'experiència o de la fantasia de l'autor.

Caracterització: Trets definitoris d'un personatge, acció o espai i tècniques utilitzades. La caracterització és **directa** si els valors que defineixen la seva identitat consten explícitament en el text, i és **indirecta** si cal deduir-los.

Carpe diem: Expressió d'Horaci que serveix per identificar el tòpic literari en el qual

s'invita a aprofitar les alegries i els plaers de cada dia («pren el dia») sense preocupar-se gaire del demà.

Cesura: Pausa obligatòria en el ritme intern d'un vers, que el divideix en dos hemistiquis d'igual o diferent llargada. La cesura és anomenada **masculina** si ve després de síl·laba tònica i **femenina** si ve després de síl·laba àtona.

Clímax. Moment de tensió culminant derivada de la col·lisió entre les forces, (personals o morals) antitètiques de l'acció. En general, però, s'identifica **clímax** amb el nucli argumental d'un relat en el qual s'expressa amb la màxima intensitat dramàtica —i, sovint, a més es resol— el conflicte central que planteja una obra.

Comparació: Figura retòrica per la qual un objecte és comparat amb un altre mitjançant una explícita al·lusió a tots dos, relacionats per un nexa gramatical (per oposició a la metàfora que comporta una substitució) a fi de destacar una propietat d'un que en l'altre és molt evident.

Connotació: Significació evocada indirectament per un objecte i, per tant, per la paraula que el designa. La connotació no es refereix a l'objecte en si sinó als efectes (emocionals i sensorials) de l'experiència de l'objecte.

Contrast Efecte artístic derivat de l'oposició entre dues al·lusions tan diferents que una posa en relleu més intensament el caràcter de l'altra.

Decasíl·lab: Vers de deu síl·labes (comptades fins la darrera de les accentuades). Quan té cesura aquesta es situa després de la quarta síl·laba (4+6), o després de la cinquena (5+5). Fou el vers més clàssic de la literatura catalana antiga. Per influència italiana, s'introduí el decasíl·lab sense cesura, amb molt diversa distribució accentual. La més comuna, però, situa l'accent principal a la sisena síl·laba, però no és inhabitual que se situï a la quarta o a la segona i vuitena.

Descripció: Explicació detallada de com és una cosa. La funció de la descripció en l'obra literària és la de fer present en la imaginació del lector un objecte, real o fabulat, amb totes les seves característiques, però a vegades serveix també per conèixer el personatge que s'hi relaciona o el narrador que ho refereix.

Distanciament Tècnica que comporta fer referència a les coses sense sentir-se implicat en elles i, en conseqüència, sense una càrrega emocional. La distància és el grau d'aquest allunyament emocional dels fets. El procediment s'atribueix amb igual propietat a la narrativa, al teatre o a la lírica.

Do de ca síl·la b: Vers de dotze síl·labes anomenat també **Alexandri**

El·lipsi: Figura de construcció que consisteix a suprimir una al·lusió (paraula o frase) que era previsible de fer en la lògica del discurs, per tal que aquest guanyi en

elegància o en expressivitat, en fer que el lector reconegui el fet sense que se li assenyali explícitament, com succeeix en la percepció de la realitat, o perquè es provoca un èmfasi especial en algun aspecte del que es refereix en atenuar el relleu d'altres.

Encavalcament Recurs consistent a distribuir —i trencar, per tant— una frase amb unitat sintàctica completa, entre la fi d'un vers i el començament del següent. El procediment, sovint, dota d'especial èmfasi a la part de la frase que inicia el següent vers.

Espai: Marc físic, social o psicològic en què es produeix l'acció. — **Espai reflex** descrit per mostrar un estat d'ànim o el sentit d'una acció, indirectament. Pressuposa un narrador tan posseït d'aquell valor que el projecta instintivament en la manera de descriure l'espai real al qual vol fer referència.

Fal·làcia patètica: Presentació del món inanimat com posseïdor de sentiments humans. Sovint aquest fenomen, assenyalat per Ruskin, genera espais reflex per projecció dels sentiments de qui els evoca.

Hemistiqui: Cadascuna de les parts —generalment dues— en

què es divideix un vers per efectes de la cesura.

Hexasíl·lab: Vers de sis síl·labes, usat, sobretot, en poesia

popular.

Hipèrbaton: Figura de construcció que consisteix a una alteració de l'ordre sintàctic regular dels mots en la frase. Desplaça l'atenció significativa de l'expressió cap a un dels elements que l'integren.

Hipèrbole: Figura de dicció que posa de relleu allò al que s'al·ludeix mitjançant una expressió molt evidentment exagerada. Els efectes d'aquest procediment retòric són, molt sovint, emfasitzadors, a vegades, però comporten un distanciament, i, a vegades, un efecte còmic.

Idil·li: Gènere de poesia breu, de formes mètriques senzilles, ambient pastoral i intriga amorosa (a diferència de l'Ègloga que és més llarga, complexa i exigeix el diàleg). Teòcrit en configurà les característiques: sensualitat, elogi del camp enfront de la ciutat, natura idealitzada i humanitzada.

Imatge: El que hi ha a la ment de l'autor, causa immediata de la forma artística, i el que es genera a la ment del lector després de la percepció sensible de l'obra d'art. La imatge constitueix pròpiament l'experiència artística i, per tant, l'art mateix, en tant que representació mental integrada i intuïda de tots els elements —emocionals, intel·lectuals i sensorials— que la intel·ligència racional i analítica descobriria en l'experiència acumulada de l'artista o en el

desplegament formal —un argument, per exemple— de l'obra d'art. A la imaginació se li atribueix, generalment, aquesta capacitat de formar la imatge. Analògicament la imatge és també l'expressió formal de l'obra d'art en tant que és l'estímul que crea la imatge o el resultat formalitzat de la imatge com a representació mental.

Ironia: Efecte burlesc causat pel contrast entre el que es diu i el que es vol donar a entendre.

Locus amoenus Tòpic literari que serveix per a descriure un indret on la natura és especialment amable. La garantia de l'amable confort del lloc, la xifra el tòpic en un arbre que dóna ombra, la suau gespa d'un prat i la frescor d'una font o rierol. A això s'hi afegeixen, a vegades, flors entre l'herba, cants alegres o planyívols dels ocells i un suau oreig. El tòpic procedeix de la poesia bucòlica i ja Sant Isidor l'inclou com un recurs tècnic però aviat s'independitzà i s'aplicà a situacions literàries molt diverses i fins i tot a la decoració d'interiors.

Metàfora: Figura retòrica consistent a al·ludir a una realitat mitjançant un signe verbal propi d'una altra amb la qual té alguna analogia, amb l'efecte de provocar la impressió de l'experiència d'aquella.

Metonímia: Figura retòrica, sovint lexicalitzada, que per a identificar un objecte es val d'un mot que, pròpiament, en designa un altre el qual té amb aquell una relació de contigüïtat (l'efecte per la causa o a l'inrevés; la matèria per l'objecte; l'instrument per l'instrumentista; el concret per l'abstracte; el continent pel contingut; l'autor per l'obra; el lloc de procedència per l'objecte). Subratlla, així, un aspecte de l'objecte al·ludit.

Paral·lelisme: Estructura poètica de repetició en sèries paral·leles d'expressions anàlogues per les paraules que s'utilitzen, per l'estructura gramatical o rítmica de la frase o per la idea que s'hi expressa.

Personificació: Recurs que dota les idees o els objectes inanimats o animats, de forma, caràcter o sensibilitat humanes.

Punt de vista: Nom amb què es designa la tècnica de presentació de les informacions que subministra un text literari. El punt de vista, per tant, identifica el narrador, la ment a través de la qual se'ns informa, la distància—emocional i ètica— amb què se'ns relaten els fets i la relació que s'estableix entre el narrador—el jo poètic també— i el lector.

Rima femenina: Terminació de vers o hemistiqui en paraula plana o esdrúixola. Al contrari s'entén per rima masculina el vers o hemistiqui que acaba en paraula aguda.

Rima masculina: Terminació de vers o d'hemistiqui en paraula aguda. Al contrari,

s'entén per rima femenina la que acaba en paraula plana o esdrúixola.

Símbol: Objecte sensible que, gràcies a les correspondències que suscita, és prèss com a signe figuratiu d'una realitat diferent. Adquireix, així, un sentit que depassa àmpliament la seva significació real i n'evoca una altra d'abstracta o absent.

Sinècdoque: Figura retòrica, molt sovint lexicalitzada, que per a identificar un objecte real es val d'un mot que pròpiament en designa un altre el qual té amb aquell una relació d'inclusió (la part pel tot, o a l'inrevés; el gènere per l'espècie o a l'inrevés; el singular pel plural, o a l'inrevés; la matèria per l'objecte o a l'abstracte pel concret). Subratlla així un aspecte de l'objecte al·ludit.

Tema: Expressió, en termes conceptuals i genèrics, del valor vital implícit en el conjunt de l'obra i que els seus materials revelen. recurrentment.

Temps: Selecció, estructuració i ritme del pas del temps en els fets que s'evocuen. Es valora tant en relació amb la consciència dels personatges com a la del narrador, com entre diverses seccions de l'obra.

To: Efecte de l'actitud respecte el material literari que refereix i el públic a què va destinat. El to es fa patent en l'específica manera d'al·ludir verbalment les coses, però no és pròpiament deduïble sinó, atesa la subtilitat del procediment, només intuïble.

Tòpic: A la retòrica, codi de motius que caracteritzen un personatge, un espai o una situació genèriques, o que expressen una idea, que ha estat consagrat per la tradició de manera que s'ha convertit en una fórmula retoritzada de la qual es pot valer qualsevol autor sempre que vulgui al·ludir a casos anàlegs. En general, tòpic significa lloc comú.